

بررسی گفتمان‌های مسلط خانواده‌های ایرانی نسبت به نگرش به اوقات فراغت در خانواده‌های شهر قم

مجتبی گلچین: دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

هوشنگ ظهیری: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران. (* نویسنده مسئول) Hoshzahiri@gmail.com

حبیب‌الله کریمیان: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

چکیده

کلیدواژه‌ها

گفتمان رسمی،

گفتمان تحولی،

اوقات فراغت،

سلامت روانی،

خانواده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۲

تاریخ چاپ: ۱۴۰۱/۱۲/۰۷

زمینه و هدف: اوقات فراغت در جامعه از منظر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اهمیت بالایی دارد، زیرا به عنوان فرصتی برای بازسازی و تجدید انرژی افراد عمل می‌کند و تأثیرات مثبتی بر سلامت جسمی و روانی مردم دارد؛ لذا هدف این مطالعه بررسی گفتمان‌های مسلط خانواده‌های ایرانی نسبت به نگرش به اوقات فراغت در خانواده‌های شهر قم بود.

روش کار: روش مطالعه کیفی و کمی بود که جامعه و نمونه آماری در بخش کیفی شامل ۳۵ نفر از خانواده‌های شهر قم بود و در بخش کمی نیز از بین خانواده‌های شهر قم، به دلیل نامعین بودن حجم جامعه آماری تعداد ۴۱۰ نفر به عنوان نمونه آماری به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شد. برای گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی از پرسشنامه حاصل از مصاحبه پرداخته شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی براساس کدگذاری و در بخش کمی از آماره‌هایی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، میانه، انحراف معیار استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که گفتمان فرهنگ رسمی در حوزه رویکرد به اوقات فراغت ۳۰ درصد موافق داشت. همینطور گفتمان تحولی نیز نزدیک به ۴۰ درصد موافق دارد.

نتیجه‌گیری: به‌طور کلی می‌توان بیان داشت که گفتمان تحولی نسبت به گفتمان رسمی از پذیرش و حمایت بیشتری برخوردار است. این موضوع ممکن است به دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر گفتمان تحولی و تطابق بهتر آن با نیازها و ترجیحات مدرن افراد باشد. در نتیجه، برای بهبود پذیرش گفتمان فرهنگ رسمی و استفاده بهینه‌تر از اوقات فراغت، باید تلاش‌هایی برای افزایش آگاهی، ترویج ارزش‌های مرتبط با این گفتمان و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های مرتبط با آن انجام شود.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

شیوه استناد به این مقاله:

Golchin M, Zahiri K, Karimian H. Investigating the Dominant Discourses of Iranian Families Regarding the Attitude Towards Free Time in the Families of Qom City. Razi J Med Sci. 2023;29(12): 555-564.

*انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با 3.0 CC BY-NC-SA صورت گرفته است.

Original Article

Investigating the Dominant Discourses of Iranian Families Regarding the Attitude towards Free Time in the Families of Qom City

Mojtaba Golchin: PhD student, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Hoshang Zahiri: Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran. (* Corresponding author) Hoshzahiri@gmail.com

Habibullah Karimian: Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Abstract

Background & Purpose: Leisure time in society is very important from the point of view of sociology and psychology because it acts as an opportunity to restore and renew people's energy and has positive effects on people's physical and mental health. Economically, industries related to leisure time, such as tourism, entertainment, and sports, contribute significantly to job creation and economic growth. These activities not only create new job opportunities but also lead to the development of infrastructure and improve the quality of life in the community. Also, free time allows people to get away from daily pressures and stress and pay more attention to their mental health; therefore, this study aimed to investigate the dominant discourses of Iranian families regarding the attitude towards free time in the families of Qom city.

Methods: The study method was qualitative and quantitative, and the population and statistical sample in the qualitative part included 35 people from the families of Qom City, and in the quantitative part, among the families in Qom City, due to the uncertain size of the statistical population, the number was 410 people. The statistical sample was chosen by cluster sampling method. To collect data, a semi-structured interview was used in the qualitative part and a questionnaire obtained from the interview was used in the quantitative part. Qualitative studies (semi-structured interviews) and quantitative studies (surveys) were used to identify the main and dominant discourses in the fields of leisure and Qomi families. In this research, it is necessary to state a few points in line with the methodological considerations of the present research: Discourse analysis has two aspects, theoretical and methodological aspects, which are strongly intertwined; In such a way that discourse analysis as an approach allows us to get close to the relevant data and be guided to the explanation by paying attention to them. In the methodological approach, this concept also referred to areas such as the signifier or the central signifiers of the language. The method of data analysis was used in the qualitative section based on coding and in the quantitative section, statistics such as frequency, percentage, mean, median, and standard deviation were used.

Results: Demographic results of the qualitative part showed that the average age of the respondents was 32 years old the youngest person was 18 years old and the oldest was 52 years old. More than half of the interviewees were men and the other half were women. 4 of the interviewees were single. Among the interviewees, there were 2 divorced people. More than half of the respondents stated that they are employed. 30% of women and 43% of men were employed at the time of the interview. Most of the employees, about 30%, were employees and engineers in the public or private sector. 8% of the employees were teachers and a small percentage of 4% of the respondents had managerial and medical jobs. In terms of the level of education, they were up to diploma. 15% of the respondents had a university education. About 12% of the respondents were educated up to middle school. The results showed that 30% agreed with the discourse of official culture in the field of approach to leisure time. Also, nearly 40% agree with the transformational discourse. In the qualitative studies, it was found that in the city of Qom, in the field of approach to leisure time in the family, Mayton spoke from two points of view or discourse. Discourse which is the discourse of official culture

Keywords

Formal Discourse,
Transformational Discourse,
Leisure Time,
Mental Health,
Family

Received: 03/11/2022

Published: 26/02/2023

believes that leisure time is a collective matter and being together in the family. This approach prefers spending leisure time with family and intimacy. There is another approach that believes that free time is proportional to the personality characteristics of each person. Each member of the family can spend appropriately. This approach, which is a transformational discourse, believes that family members can enjoy being together, but do not see the need for emotional relationships with relatives. The findings of this field show that these two approaches have so many supporters that each of them can be placed under one of the discourses.

Conclusion: The results of the study show that only 30% agree with the discourse of official culture in the field of leisure time, while nearly 40% agree with the discourse of transformation. This difference shows that the transformational discourse is more accepted and supported than the official discourse. This may be due to the greater flexibility of the evolutionary discourse and its better adaptation to the modern needs and preferences of people. As a result, to improve the acceptance of the official cultural discourse and more optimal use of leisure time, efforts should be made to increase awareness, promote the values related to this discourse, and diversify the activities related to it. Also, due to the relative acceptance of the transformational discourse, this approach can be strengthened and the quality of life and the use of leisure time in the society can be improved by developing infrastructures and programs that suit it. Increasing social interactions and effective use of media can also help to deepen and expand both discourses and ultimately lead to the strengthening of leisure culture in the society. In general, it can be said that the transformational discourse has more acceptance and support than the official discourse. This may be due to the greater flexibility of the evolutionary discourse and its better adaptation to the modern needs and preferences of people. As a result, to improve the acceptance of the official cultural discourse and more optimal use of leisure time, efforts should be made to increase awareness, promote the values associated with this discourse, and diversify the activities related to it.

Conflicts of interest: None

Funding: None

Cite this article as:

Golchin M, Zahiri K, Karimian H. Investigating the Dominant Discourses of Iranian Families Regarding the Attitude Towards Free Time in the Families of Qom City. Razi J Med Sci. 2023;29(12): 555-564.

*This work is published under [CC BY-NC-SA 3.0 licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/).

مقدمه

اوقات فراغت در جامعه اهمیت بالایی دارد، زیرا به عنوان فرصتی برای بازسازی و تجدید انرژی افراد عمل می‌کند و تأثیرات مثبتی بر سلامت جسمی و روانی مردم دارد. افراد از این زمان برای فعالیت‌های تفریحی، ورزشی، فرهنگی و اجتماعی بهره می‌برند که باعث افزایش رضایت کلی از زندگی می‌شود (۱). اوقات فراغت همچنین به بهبود تعاملات اجتماعی کمک می‌کند و باعث تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی می‌شود. در این زمان‌ها، مردم می‌توانند با دیگران ارتباط برقرار کنند، تجربیات جدید کسب کنند و مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت کنند (۲). از نظر اقتصادی نیز، صنایع مرتبط با اوقات فراغت مانند گردشگری، سرگرمی و ورزش، به طور قابل توجهی به اشتغال‌زایی و رشد اقتصادی کمک می‌کنند. این فعالیت‌ها نه تنها فرصت‌های شغلی جدید ایجاد می‌کنند، بلکه منجر به توسعه زیرساخت‌ها و بهبود کیفیت زندگی در جامعه می‌شوند. همچنین، اوقات فراغت به افراد اجازه می‌دهد تا از فشارها و استرس‌های روزمره دور شوند و به سلامت روانی خود توجه بیشتری داشته باشند (۳). این امر می‌تواند منجر به کاهش میزان اضطراب و افسردگی در جامعه و افزایش سطح رضایت عمومی شود. به طور کلی، اوقات فراغت نه تنها به بهبود کیفیت زندگی افراد کمک می‌کند، بلکه به توسعه پایدار و شکوفایی جامعه نیز منجر می‌شود (۴).

اوقات فراغت در خانواده نیز نقش بسیار مهمی در تقویت روابط خانوادگی، افزایش کیفیت زندگی و ایجاد توازن بین کار و زندگی دارد. این زمان‌ها فرصتی هستند تا اعضای خانواده بتوانند بدون فشارهای روزمره، با هم ارتباط برقرار کنند، تجربیات مشترک به اشتراک بگذارند و از حضور یکدیگر لذت ببرند. صرف وقت با یکدیگر در فعالیت‌های تفریحی، نه تنها باعث افزایش صمیمیت و همدلی می‌شود، بلکه می‌تولند به ایجاد خاطرات مشترک و تقویت پیوندهای عاطفی کمک کند. این تجربیات مشترک می‌تواند در مواقع بحران یا مشکلات زندگی، به خانواده کمک کند تا با هم متحدتر باشند و از یکدیگر حمایت کنند (۵). همچنین، اوقات فراغت فرصتی برای والدین است تا ارزش‌ها و مهارت‌های زندگی را به فرزندان خود منتقل کنند. از

طریق بازی‌ها، ورزش‌ها یا حتی گفت‌وگوهای ساده، کودکان و نوجوانان می‌توانند مهارت‌های اجتماعی، تصمیم‌گیری و حل مسئله را بیاموزند. علاوه بر این، اوقات فراغت به همه اعضای خانواده کمک می‌کند تا از استرس‌ها و فشارهای روزمره رهایی یابند و انرژی خود را برای مواجهه با چالش‌های جدید تجدید کنند (۶). این زمان‌ها می‌تواند به بهبود سلامت جسمی و روانی افراد نیز کمک کند. بنابراین، اختصاص دادن زمان به اوقات فراغت در خانواده نه تنها به بهبود روابط و ایجاد محیطی سالم و شاداب کمک می‌کند، بلکه به رشد شخصی و اجتماعی تمامی اعضای خانواده نیز تاثیر مثبت می‌گذارد (۷). نظریات مختلفی درباره اوقات فراغت وجود دارد که هر کدام از زاویه‌های متفاوت به این موضوع نگاه می‌کنند. نظریه کلاسیک به اوقات فراغت به عنوان زمانی که انسان آزاد از کار و مسئولیت‌های روزمره است، نگاه می‌کند و آن را فرصتی برای استراحت، تجدید قوا و پیگیری علاقه‌مندی‌های شخصی می‌داند (۸). نظریه تضاد، که از دیدگاه جامعه‌شناسی مارکسیستی نشأت می‌گیرد، اوقات فراغت را به عنوان ابزاری می‌بیند که نظام سرمایه‌داری از آن برای کنترل و مدیریت نیروی کار استفاده می‌کند. در این دیدگاه، اوقات فراغت به نوعی به بازتولید نیروهای کار در جامعه کمک می‌کند و از این طریق به حفظ ساختارهای اقتصادی موجود یاری می‌رساند. نظریه نئومارکسیستی یا فرهنگ توده‌ای نیز به این موضوع می‌پردازد که چگونه صنایع فرهنگی و رسانه‌ها به شکل‌دهی به استفاده از اوقات فراغت می‌پردازند. در این دیدگاه، اوقات فراغت به نوعی مصرف فرهنگی تبدیل می‌شود که از طریق آن افراد به الگوهای رفتاری و فرهنگی خاصی سوق داده می‌شوند (۹). نظریه کارکردگرایی اوقات فراغت را به عنوان یکی از عناصر مهم در حفظ تعادل و کارکرد مناسب جامعه می‌بیند. در این دیدگاه، اوقات فراغت به انسجام اجتماعی، تقویت روابط بین‌فردی و کاهش تنش‌های اجتماعی کمک می‌کند. نظریه‌های روانشناختی نیز به اهمیت اوقات فراغت در بهبود سلامت روانی و افزایش رضایت از زندگی تأکید دارند. در این دیدگاه، فعالیت‌های فراغتی به عنوان راهی برای دستیابی به رضایت شخصی و تحقق نیازهای عاطفی و شناختی فرد محسوب می‌شوند. در نهایت،

تحقیق مطرح شده، برای دستیابی به اهداف این تحقیق تصمیم گرفته شد که از روش ترکیبی (کیفی و کمی) استفاده شود. بدین منظور؛ مجدد اهداف تحقیق به شکل کلی مطرح می‌شود و برای هر یک از اهداف روش‌های مورد استفاده نیز معرفی می‌شود. این تحقیق دارای دو جامعه آماری بود. برخلاف پژوهش کمی که در آن با استفاده از فنون مختلف نمونه‌گیری احتمالی، مواردی انتخاب می‌شوند که نماینده واقعی کل جامعه‌ای باشند که این موارد از آن گرفته شده‌اند، در پژوهش کیفی، نمونه‌ها به طور هدفمند انتخاب می‌شوند. در این تحقیق ۳۵ مصاحبه کیفی به عمل آمد. بدین ترتیب که در هر خانواده با خانم و آقای خانواده جداگانه مصاحبه به عمل آمد. ۱۵ زن متأهل و ۱۵ مرد متأهل. همچنین ما این نکته را در نظر داشتیم که بخشی از افراد که مصاحبه می‌شوند، می‌توانند در سن ازدواج باشند ولی مجرد باشند. بدین ترتیب با ۵ نفر مجرد نیز مصاحبه به عمل آمد.

جامعه آماری پژوهش در بخش کمی، شامل کلیه خانوارها شهر قم که حداقل ۱۸ و حداکثر ۶۰ سال داشته باشند، بود. بررسی سالنامه‌های آماری رقم دقیقی در این خصوص ارائه نکرده است اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که جامعه آماری بزرگی را داریم که مطابق با آخرین آمارهای موجود جامعه آماری بیش از ۱۵ هزار خانوار می‌باشد. با توجه به بزرگ بودن جامعه آماری از فرمول کوکران برای جوامع نامعین استفاده شد که تعداد نمونه آماری ۳۸۴ نفر به دست آمد اما به خاطر اینکه امکان داشت با آفت نمونه مواجه شویم؛ یعنی تعدادی از خانوارها حاضر به تکمیل پرسشنامه و پاسخگویی به سؤالات نشوند یا جواب ناقص بدهند؛ تعداد نمونه نهایی، ۴۱۰ نفر در نظر گرفته شد. با توجه به حجم نمونه و ویژگی‌های جمعیت مورد مطالعه، روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. برای تعیین واحدهای نمونه گام‌های زیر برداشته شد؛ برای دسترسی به جامعه نمونه، با ملاک تعیین مناطق که طبقات اجتماعی و برخورداری را پوشش می‌داد، پرسشنامه‌ها

نظریه‌های پست‌مدرن به تغییرات فرهنگی و اجتماعی در مفهوم و استفاده از اوقات فراغت توجه می‌کنند. این نظریه‌ها به تحلیل نقش فناوری، رسانه‌ها و تغییرات فرهنگی در شکل‌گیری الگوهای جدیدی از فراغت می‌پردازند که در دنیای مدرن و پست‌مدرن ظهور یافته‌اند (۱۰).

پرداختن به موضوع نگاه خانواده‌ها به اوقات فراغت اهمیت دارد زیرا این نگاه به طور مستقیم بر کیفیت روابط خانوادگی و سلامت روانی اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد. شیوه‌ای که خانواده‌ها به اوقات فراغت می‌نگرند، می‌تواند تعیین‌کننده نوع فعالیت‌هایی باشد که در این زمان‌ها انجام می‌دهند، از جمله میزان زمانی که با هم سپری می‌کنند، نوع تعاملات بین فردی و حتی ارزش‌های فرهنگی که به فرزندان منتقل می‌شود (۱۱). نگاه خانواده‌ها به اوقات فراغت می‌تواند به عنوان الگویی برای نسل‌های بعدی عمل کند. وقتی والدین اهمیت این زمان‌ها را درک کرده و برای آن برنامه‌ریزی کنند، فرزندان نیز یاد می‌گیرند که چگونه از اوقات فراغت خود به شکل سازنده‌ای استفاده کنند (۱۲). این موضوع همچنین به ترویج سبک زندگی سالم و ایجاد توازن بین کار و زندگی کمک می‌کند (۱۳). علاوه بر این، توجه به نگاه خانواده‌ها به اوقات فراغت می‌تواند به شناسایی نیازهای آنها و طراحی برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی مناسب برای حمایت از آنها کمک کند (۱۴). در نهایت، پرداختن به این موضوع می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت مدیریت صحیح اوقات فراغت و تأثیر آن بر رفاه کلی جامعه منجر شود (۱۵). از این رو هدف این مطالعه بررسی گفتمان‌های مسلط خانواده‌های ایرانی نسبت به نگرش به اوقات فراغت در خانواده‌های شهر قم بود.

روش کار

روش‌ها و تکنیک‌های مورد استفاده‌ی این تحقیق از نوع «روش کیفی» و برآمده از «سنت تفسیری» در جامعه‌شناسی می‌باشد. از این رو، این تحقیق به دنبال معنا کاوی (در مقابل علت کاوی) بود. اما به شکل دقیق‌تر با توجه به اهداف و سؤالاتی که برای این

یافته‌های بخش کیفی بدست آمد. همانطور که ذکر شد پرسشنامه تدوین شده براساس مقولات و مضامین استخراجی از بخش کیفی بود. در این تحقیق از پرسشنامه با سئوالات بسته و براساس طیف لیکرت استفاده شد و جهت هر گزینه یک ارزش کمی به صورت خیلی زیاد (۵)، زیاد (۴)، تاحدودی (۳)، کم (۲) و خیلی کم (۱) استفاده شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی براساس کدگذاری بود؛ که در پژوهش حاضر باتوجه به مورد نیاز بودن مفاهیم مربوط گفتمان‌ها حاکم از کدگذاری باز استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق در کمی، سطح از آماره‌هایی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، میانه، انحراف معیار استفاده شد و تمامی تحلیل‌های آماری با نرم افزار Spss نسخه ۲۶ انجام شد.

یافته‌ها

نتایج جمعیت شناختی بخش کیفی نشان داد که میانگین سن پاسخگویان ۳۲ سال بود و جوانترین فرد ۱۸ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۵۲ ساله بود. بیش از نیمی از مصاحبه شونده‌گان را آقایان و نیم دیگر خانم‌ها تشکیل داده‌اند. ۴ نفر از مصاحبه شونده‌گان مجرد بودند. از بین مصاحبه شونده‌گان ۲ نفر مطلقه نیز حضور داشته است. بیش از نیمی از پاسخگویان ابراز کرده‌اند که شاغل هستند. ۳۰ درصد زنان و ۴۳ درصد مردان در زمان مصاحبه شاغل بوده‌اند. بیشتر شاغلین حدوده ۳۰ درصد کارمند و مهندس بخش دولتی یا بخش خصوص بودند. بخشی از شاغلین ۸ درصد معلم و درصد کمی ۴ درصد پاسخگویان مشاغل مدیریتی و پزشکی را داشته‌اند. از نظر میزان تحصیلات تا دیپلم بودند. ۱۵ درصد از پاسخگویان تحصیلات عالی دانشگاهی داشتند. حدود ۱۲ درصد از پاسخگویان تحصیلاتشان تا دوره راهنمایی بود.

برای تحلیل گفتمان توصیفی از اوقات فراغت از تکنیک کدگذاری کیفی استفاده شد. به همین منظور، در ابتدا به خلاصه‌سازی دیدگاه‌ها پرداخته شد و در ادامه با استخراج مفاهیم متعلق به حوزه اوقات فراغت و طبقه بندی آن‌ها، به مقوله بندی مفاهیم مبادرت شد. با

در درب منزل خانوار به نسبت‌های برابر در مناطق ذیل در بازه زمانی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ تکمیل شدند. مناطق برخوردار شهر قم (سالاریه و شهرک قدس)، مناطق نیمه برخوردار شهر قم (زنبیل آباد و باجک)، و مناطق کم برخوردار شهر قم (نوبهار و شهرک قائم). برای شناسایی گفتمان‌های اصلی و مسلط در حوزه‌های اوقات فراغت، خانواده‌های قمی از روش مطالعات کیفی (مصاحبه نیمه ساختاریافته) و مطالعه کمی (پیمایش) استفاده شد. در این تحقیق لازم است چند نکته در راستای ملاحظات روشی تحقیق حاضر بیان کرد: تحلیل گفتمان دارای دو وجه، نظری و جنبه‌های روش شناختی است که به شدت در هم تنیده شده است؛ به گونه‌ای که تحلیل گفتمان به مثابه یک رویکرد این امکان را می‌دهد تا به داده‌های مربوط نزدیک شده و با عنایت به آنها به تبیین رهنمون بشویم. در رویکرد روشی نیز این مفهوم به حوزه‌های چون دال یا دال‌های مرکزی زبان اشاره کرد. برای بخش کیفی از ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد: مصاحبه نیمه ساختاریافته یکی از معمول‌ترین انواع مصاحبه است که در تحقیقات کیفی مورد استفاده واقع می‌شود. محقق با کدبندی جملات و تبدیل آن‌ها به مفهوم و ادغام آن‌ها مضامین اصلی را بدست می‌آورد. روش مصاحبه عمیق مهم‌ترین فن گردآوری داده‌های کیفی محسوب می‌شود. برای جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه‌های انفرادی استفاده شده است. زمان مصاحبه‌ها بستگی به وضعیت نمونه‌ها داشته است و طول متوسط آن‌ها بین (۷۰ الی ۹۰ دقیقه) بوده است. نکاتی که در طرح سوالات مصاحبه‌ها رعایت شده است مبتنی بر اصول روش مطالعات کیفی می‌باشد. طی مراحل مختلف تحقیق، پرسش‌ها مجدد صورت‌بندی می‌شد. اگرچه پرسش اولیه کلی باقی می‌ماند، اما به تدریج در جریان پژوهش با کشف مفهوم‌ها و روابطشان با یکدیگر محدودتر و متمرکزتر می‌شود. بنابراین، پرسش به صورت باز و گسترده آغاز می‌شود؛ البته نه آن قدر باز که همه‌ی حالت‌های ممکن را دربرگیرد؛ و آن قدر هم محدود و متمرکز نیست که امکان کشف را منتفی کند. در بخش کمی ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بود که از

رویکرد به اوقات فراغت ۳۰ درصد موافق داشت. همین‌طور گفتمان تحولی نیز نزدیک به ۴۰ درصد موافق دارد. رویکرد به اوقات فراغت در گفتمان فرهنگ رسمی در جدول شماره ۱ ارائه شد.

جدول ۱- رویکرد به اوقات فراغت در گفتمان فرهنگ رسمی

نگرش به اوقات فراغت	فراوانی	درصد	درصد معتبر	فراوانی تجمعی
کاملاً مخالفم	۴۹	۱۲/۲۵	۱۲/۲۵	۱۲/۲۵
مخالفم	۱۰۵	۲۶/۲۵	۲۶/۲۵	۳۸/۵
متوسط	۱۲۸	۳۲	۳۲	۷۰/۵
موافقم	۷۱	۱۷/۷۵	۱۷/۷۵	۸۷/۵
کاملاً موافقم	۴۷	۱۱/۷۵	۱۱/۷۵	۱۰۰
جمع	۴۰۰	۴۰۰	۱۰۰	-
بی‌جواب	-	-	-	-
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰	-	-

رویکرد به اوقات فراغت در گفتمان تحولی در جدول شماره ۲ ارائه شد.

جدول ۲- رویکرد به اوقات فراغت در گفتمان تحولی

نگرش به اوقات فراغت	فراوانی	درصد	درصد معتبر	فراوانی تجمعی
کاملاً مخالفم	۳۵	۸/۷۵	۸/۷۵	۸/۷۵
مخالفم	۴۵	۱۱/۲۵	۱۱/۲۵	۲۰
متوسط	۱۶۰	۴۰	۴۰	۶۰
موافقم	۱۱۰	۲۷/۵	۲۷/۵	۴۷/۵
کاملاً موافقم	۵۰	۱۲/۵	۱۲/۵	۱۲/۵
جمع	۴۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
بی‌جواب	-	-	-	-
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰	-	-

بحث

نتایج نشان داد که گفتمان فرهنگ رسمی در حوزه رویکرد به اوقات فراغت ۳۰ درصد موافق داشت. همین‌طور گفتمان تحولی نیز نزدیک به ۴۰ درصد موافق دارد. نتایج این مطالعه هم‌سو با یافته‌های پژوهش لئو (Arvidsson) و همکاران (۲۰۲۲) (۸) و روست (Roest) و همکاران (۲۰۲۱) (۱۵) می‌باشد. در گفتمان مدرن، اوقات فراغت در خانواده‌ها اهمیت زیادی پیدا کرده است، زیرا با توجه به تغییرات فرهنگی، اقتصادی و تکنولوژیکی، نقش و مفهوم اوقات فراغت به طور قابل توجهی دگرگون شده است (۵). در گذشته، اوقات

بررسی و تحلیل داده‌های مصاحبه‌های کیفی در خصوص رویکرد و نگرش خانواده‌های مردم قم به اوقات فراغت می‌توان به دو نگاه یا رویکرد دست یافت که نشان دهنده گفتمان‌های موجود در جامعه می‌باشد.

رویکرد به گذران اوقات فراغت در گفتمان «الف»:

اوقات فراغت بر حسب جنس و سن، اوقات فراغت اصلی زنان در محیط خانه، امکان اوقات فراغت بیرون از خانه برای مردان بدون حضور خانواده، غلبه‌ی اوقات فراغت جمعی در برابر فردی به دلیل غلبه‌ی رویکرد جمعی و اصالت جمع (خانواده و خویشاوندان)، اولویت با گذراندن اوقات فراغت در کنار خانواده، امکان اوقات فراغت زنان و مردان به طور جداگانه متناسب با شرایط اجتماعی اهمیت صله‌ی ارحام.

رویکرد به گذران اوقات فراغت در گفتمان «ب»:

تفاوت در اوقات فراغت فرزندان و والدین به دلیل تفاوت در سلیق و علایق فرزندان با والدین‌شان، کاسته شدن از رفت و آمدهای خویشاوندی، امکان اوقات فراغت فردی و جمعی برای مردان، زنان و فرزندان، بیرون محور بودن فعالیت‌های اوقات فراغت برای همه‌ی اعضا، دارای دو ویژگی هدف مند و مستمر، فردی / جمعی، بیرون محور، هدفمند، مستمر.

در مطالعات کیفی مشخص شد، در شهر قم در حوزه رویکرد به اوقات فراغت در خانواده می‌تون از دو نگاه یا گفتمان صحبت کرد. یک گفتمان که گفتمان فرهنگ رسمی می‌باشد معتقد است که اوقات فراغت امری جمعی و کنار هم بودن در خانواده می‌باشد. این رویکرد بر گذران اوقات فراغت در کنار خانواده و صله ارحام را بیشتر ترجیح می‌دهد. رویکرد دیگری نیز وجود دارد که معتقد است، اوقات فراغت امری با ویژگی‌های شخصیتی هر فرد متناسب می‌باشد. هر کدام از اعضاء خانواده می‌توانند به نحوی که مناسب باشد بگذرانند. این رویکرد که گفتمان تحولی است، معتقد است که اعضای خانواده می‌توانند از کنار هم بودن لذت ببرند، اما ضرورتی برای روابط عاطفی با خویشاوندان نمی‌داند. یافته‌ها این حوزه نشان می‌دهد که این هر دو رویکرد آنقدر موافقانی دارند که بتوان هر یک از آنان را در ذیل یکی از گفتمان‌ها قرار داد. گفتمان فرهنگ رسمی در حوزه

فراغت بیشتر به عنوان زمانی برای استراحت و بازیابی انرژی بعد از کار یا فعالیت‌های روزمره در نظر گرفته می‌شود، اما در دنیای مدرن، این مفهوم گسترش یافته و شامل ابعاد بیشتری از زندگی خانوادگی شده است (۱۱). در جوامع امروزی، اهمیت اوقات فراغت از این جهت است که به عنوان زمانی برای تقویت پیوندهای خانوادگی، ارتقاء کیفیت زندگی و کاهش استرس‌های روزمره شناخته می‌شود. با وجود اینکه زندگی مدرن اغلب با فشارهای کاری، زمان‌بندی‌های فشرده و مسئولیت‌های متعدد همراه است، اوقات فراغت به خانواده‌ها این فرصت را می‌دهد تا از کنار هم بودن لذت ببرند، فعالیت‌های مشترک انجام دهند و ارتباطات عمیق‌تری برقرار کنند (۸). خیمنز (Jiménez) و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه خود همراستا با نتایج این تحقیق، نشان دادند که تکنولوژی و رسانه‌ها، نحوه گذران اوقات فراغت را تغییر داده‌اند. اکنون افراد به راحتی می‌توانند به محتواهای مختلف دسترسی داشته باشند، فعالیت‌های متنوعی را به صورت آنلاین یا آفلاین تجربه کنند و حتی در خانه خود سرگرمی‌های جدیدی را تجربه کنند. این تغییرات باعث شده تا افراد و خانواده‌ها بتوانند اوقات فراغت خود را به گونه‌ای متفاوت و متناسب با علایق شخصی خود سپری کنند. به علاوه، از نظر جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، اوقات فراغت به عنوان عاملی مهم برای سلامت روان و رضایت از زندگی شناخته می‌شود (۶). تحقیقات نشان می‌دهند که فعالیت‌های فراغتی می‌توانند احساس شادی و رضایت را در افراد افزایش دهند و به کاهش تنش‌ها و تعارضات خانوادگی کمک کنند. در نهایت، توجه به اوقات فراغت در خانواده‌ها از آن جهت اهمیت یافته که به بهبود کیفیت روابط خانوادگی، تقویت سلامت روانی و جسمی اعضای خانواده، و ایجاد تعادل میان کار و زندگی کمک می‌کند. این موضوع در گفت‌وگو با مدرن به دلیل تمرکز بیشتر بر رفاه و کیفیت زندگی افراد در جوامع پیچیده و شلوغ امروز، برجسته شده است (۹).

در نگاه سنتی، اوقات فراغت بیشتر به عنوان زمانی برای استراحت و بازسازی انرژی پس از کار یا انجام وظایف روزانه تلقی می‌شد. این زمان معمولاً به

فعالیت‌هایی مانند دیدار با خانواده و دوستان، شرکت در مراسم مذهبی یا فرهنگی، و انجام کارهای دستی یا فعالیت‌های ساده تفریحی اختصاص داشت (۵). اوقات فراغت در این نگاه، اغلب محدود به نیازهای اساسی و اجتماعی افراد بود و بیشتر حول محور وظایف و تعهدات خانوادگی و اجتماعی می‌چرخید. اما در نگاه مدرن، اوقات فراغت مفهومی وسیع‌تر و پیچیده‌تر به خود گرفته است (۶). این نگاه شامل جنبه‌های مختلفی از توسعه شخصی، سرگرمی، یادگیری و بهبود کیفیت زندگی است. افراد در دوران مدرن به اوقات فراغت به عنوان فرصتی برای تجربه کردن فعالیت‌های جدید، دنبال کردن علایق شخصی، و ایجاد تعادل میان کار و زندگی نگاه می‌کنند. تکنولوژی و رسانه‌های دیجیتال نیز به شکل‌گیری این نگاه جدید کمک کرده‌اند، زیرا دسترسی به منابع و فعالیت‌های متنوع را آسان‌تر کرده‌اند (۱۴). در نتیجه، در نگاه مدرن، اوقات فراغت نه تنها برای استراحت بلکه برای رشد فردی، اجتماعی و فرهنگی نیز اهمیت دارد. این نگاه بیشتر بر نیازهای روانی و اجتماعی مدرن افراد تمرکز دارد و در عین حال به دنبال ایجاد تجربه‌هایی است که به رضایت و خوشبختی بیشتر منجر شود (۲). نتیجه‌گیری این است که اوقات فراغت در نگاه سنتی و مدرن تفاوت‌های چشمگیری دارد. در گذشته، اوقات فراغت بیشتر به استراحت و انجام وظایف اجتماعی و خانوادگی محدود بود، اما در دنیای مدرن، این مفهوم گسترش یافته و به یک بخش مهم و چندبعدی از زندگی افراد تبدیل شده است. اوقات فراغت اکنون فرصتی برای رشد فردی، تقویت روابط خانوادگی، و بهبود کیفیت زندگی تلقی می‌شود. این تغییر نگرش، منعکس‌کننده تحولاتی است که در زندگی مدرن رخ داده، از جمله فشارهای روزافزون کاری، دسترسی به تکنولوژی‌های جدید، و نیاز به تعادل بیشتر میان کار و زندگی. در نتیجه، اهمیت دادن به اوقات فراغت و برنامه‌ریزی آگاهانه برای آن، نه تنها به افزایش رضایت شخصی و خانوادگی کمک می‌کند، بلکه به عنوان یک عامل کلیدی برای حفظ سلامت روان و ارتقاء کیفیت زندگی در جوامع امروزی شناخته می‌شود.

پیشنهادها

با توجه به نتایج، می‌توان پیشنهادهایی برای بهبود و ارتقای رویکردها در این زمینه ارائه داد. یکی از دلایل پایین بودن میزان موافقان با گفتمان فرهنگ رسمی ممکن است به دلیل کمبود آگاهی و درک عمیق از ارزش‌های این فرهنگ باشد. برنامه‌های آموزشی و فرهنگی می‌توانند با هدف تبیین اهمیت و مزایای فرهنگ رسمی در استفاده صحیح از اوقات فراغت طراحی و اجرا شوند. برای جذب بیشتر مردم به گفتمان تحولی، می‌توان پیشنهاد کرد که فعالیت‌های فراغتی متنوع‌تری پیشنهاد و فراهم شود که نیازها و علایق مختلف افراد را پوشش دهد. این فعالیت‌ها می‌تواند شامل برنامه‌های ورزشی، هنری، آموزشی و اجتماعی باشد که با ارزش‌ها و اهداف گفتمان تحولی هماهنگ هستند.

دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر گفتمان تحولی و تطابق بهتر آن با نیازها و ترجیحات مدرن افراد باشد. در نتیجه، برای بهبود پذیرش گفتمان فرهنگ رسمی و استفاده بهینه‌تر از اوقات فراغت، باید تلاش‌هایی برای افزایش آگاهی، ترویج ارزش‌های مرتبط با این گفتمان و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های مرتبط با آن انجام شود. همچنین، با توجه به پذیرش نسبی گفتمان تحولی، می‌توان این رویکرد را تقویت کرد و با توسعه زیرساخت‌ها و برنامه‌های متناسب با آن، کیفیت زندگی و استفاده از اوقات فراغت در جامعه را بهبود بخشید. افزایش تعاملات اجتماعی و استفاده مؤثر از رسانه‌ها نیز می‌تواند به تعمیق و گسترش هر دو گفتمان کمک کند و در نهایت به تقویت فرهنگ فراغت در جامعه منجر شود.

References

1. Park E, Cho SI, Seo HG, Kim Y, Jung HS, Driezen P, et al. Attitudes of Korean smokers towards smoke-free public places: findings from the longitudinal ITC Korea Survey, 2005-2010. *BMJ Open*. 2019;9(8):e025298.
2. Leśniewski K, Antoszevska B, Baczewska B. Attitudes of Polish Doctors towards Brain Death. *Int J Environ Res Public Health*. 2022;19(21):13729.
3. Laqua C, Hahn E, Böge K, Martensen LK, Nguyen TD, Schomerus G, et al. Public attitude towards restrictions on persons with mental illness in greater Hanoi area, Vietnam. *Int J Soc Psychiatry*. 2018;64(4):335-343.
4. Feilchenfeld Z, Kuper A, Whitehead C. Stethoscope of the 21st century: dominant discourses of ultrasound in medical education. *Med Educ*. 2018;52(12):1271-1287.
5. Haith-Cooper M, Bradshaw G. Meeting the health and social needs of pregnant asylum seekers, midwifery students' perspectives: part 1; dominant discourses and midwifery students. *Nurse Educ Today*. 2013;33(9):1008-13.
6. Jiménez ÁV, Flitton A, Mesoudi A. When do people prefer dominant over prestigious political leaders? *Evol Hum Sci*. 2021;3:e16.
7. Maulod A. Coming Home to One's Self: Butch Muslim Masculinities and Negotiations of Piety, Sex, and Parenthood in Singapore. *J Homosex*. 2021;68(7):1106-1143.
8. Arvidsson A, Fischer K, Hansen K, Sternberg-

محدودیت‌ها

مطالعه‌ای که در شهر قم انجام شده است، ممکن است با محدودیت‌هایی مواجه باشد که بر دقت و تعمیم‌یابی نتایج تأثیر بگذارد. یکی از محدودیت‌ها می‌تواند مرتبط با ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی خاص شهر قم باشد. این ویژگی‌ها ممکن است نتایج تحقیق را به جامعه‌ای خاص محدود کند و نتایج را نتوان به راحتی به دیگر مناطق با ویژگی‌های فرهنگی متفاوت تعمیم داد. علاوه بر این، محدودیت جغرافیایی نیز می‌تواند تأثیرگذار باشد. تمرکز تنها بر یک شهر خاص ممکن است نتایج را به شرایط و مشکلات خاص آن منطقه محدود کند و دیدگاه‌های متفاوت در دیگر مناطق جغرافیایی را در نظر نگیرد.

نتیجه‌گیری

نتایج مطالعه نشان می‌دهد که گفتمان فرهنگ رسمی در حوزه اوقات فراغت تنها ۳۰ درصد موافق دارد، در حالی که گفتمان تحولی نزدیک به ۴۰ درصد موافق کسب کرده است. این اختلاف نشان می‌دهد که گفتمان تحولی نسبت به گفتمان رسمی از پذیرش و حمایت بیشتری برخوردار است. این موضوع ممکن است به

Lewerin S, Chenais E. Diverging Discourses: Animal Health Challenges and Veterinary Care in Northern Uganda. *Front Vet Sci*. 2022;9:773903.

9. Kotze E, Bowman B. Coming-Out Confessions: Negotiating the Burden of Lesbian Identity Politics in South Africa. *J Homosex*. 2018;65(1):1-18.

10. Frambach JM, Talaat W, Wasenitz S, Martimianakis MAT. The case for plural PBL: an analysis of dominant and marginalized perspectives in the globalization of problem-based learning. *Adv Health Sci Educ Theory Pract*. 2019;24(5):931-942.

11. Moller NP, Clarke V, Braun V, Tischner I, Vossler A. Qualitative story completion for counseling psychology research: A creative method to interrogate dominant discourses. *J Couns Psychol*. 2021;68(3):286-298.

12. Owuor H, Amolo AS. Interrupted time series analysis of free maternity services policy in Nyamira County, Western Kenya. *PLoS One*. 2019;14(5):e0216158.

13. Lund L, Lauemøller SG, Kjeld SG, Andersen A, Bast LS. Gender differences in attitudes towards a school-based smoking prevention intervention. *Scand J Public Health*. 2021;49(5):511-518.

14. Scavarda A, Ariel Cascio M. Embracing and rejecting the medicalization of autism in Italy. *Soc Sci Med*. 2022;294:114728.

15. Roest B, Milota M, Leget C. Developing new ways to listen: the value of narrative approaches in empirical (bio)ethics. *BMC Med Ethics*. 2021;22(1):124.